

VEREENIGING
TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.

1871-1872.

Verslag der bijeenkomst van den 19^{den} Januari 1872.

De heer W. J. KNOOP opent de vergadering en zegt:

Door de afwezigheid van den Voorzitter, den heer Storm Van 's Gravesande, en van den Vice-president, den heer Staring, zal het voorzitterschap door mij, als oudste lid in jaren, worden waargenomen. Aan de orde is de beraadslaging over het onderwerp, door den heer Van Tuerenhout behandeld, over legerformatie. Dit onderwerp is reeds driemaal besproken, het laatst in November van het vorige jaar. Toen verkreeg de discussie zoodanigen omvang, dat men op aandrang van onderscheidene sprekers besloot die discussie later voort te zetten. Tot mijn leedwezen moet ik aan de vergadering mededeelen, dat zoo even van den heer Van Tuerenhout het telegrafisch bericht is ontvangen, dat hij door ongesteldheid zijner echtgenoot ver hinderd is over te komen. Dit zal het misschien minder gemakkelijk maken de discussie over het onderwerp nu voort te zetten. Evenwel, het onderwerp is aan de orde en zoo iemand het woord verlangt, zal ik hem gaarne het woord geven.

Daar niemand het woord vraagt, vervolgt de VOORZITTER:

Niemand vraagt het woord. Ik stel dus voor, heden avond een ander onderwerp te behandelen. Ik zal gaarne zien, dat een der leden zich daartoe aanbiedt.

Daar ook thans door niemand het woord wordt gevraagd, zegt de VOORZITTER verder :

Wanneer de vergadering mij een enkel oogenblik hare aandacht mocht willen schenken, ben ik bereid, ofschoon geheel onvoorbereid, zoodat ik een beroep doe op de toegevendheid der vergadering, een onderwerp te behandelen van actueel belang. (*De vergadering geeft door applaus haar bijval te kennen.*)

De heer KNOOP. Ik wensch dan een oogenblik te spreken over een onderwerp, dat in den laatsten tijd meermalen een punt van overweging heeft uitgemaakt, namelijk: „over het bombardement als aanvalsmiddel tegen eene vijandelijke vesting.”

In den oorlog van 1870 zijn een aantal vestingen gevallen: eene enkele — Straatsburg — ten gevolge van een geregeld beleg; twee andere — Metz en Parijs — door uithongering; maar verreweg hebben de meeste vestingen zich overgegeven ten gevolge van een bombardement.

Nu doet zich natuurlijk de vraag voor, of een bombardement een gewettigd middel is om eene vijandelijke vesting aan te vallen en te nemen?

Het zou zeer gemakkelijk zijn daarop te antwoorden: „Zeer zeker, want in den oorlog zijn alle middelen goed, die tot het doel leiden, en een bombardement is een afdoend middel.” En toch, mijne heeren, is dat antwoord niet juist; daarin is eene dubbele onwaarheid gelegen. Vooreerst is het onwaar, dat een bombardement altijd een afdoend middel is om eene vijandelijke vesting te doen vallen. Verschillende Fransche vestingen mogen ten gevolge van bombardement gevallen zijn, maar niet alle. Straatsburg heeft men niet door het bombardement, hoezeer dit een groot deel van de stad verwoest had, tot overgave kunnen noodzaken; die verwoesting is nutteloos geweest, want men heeft een geregeld beleg moeten beginnen.

Een bombardement is alleen een afdoend middel, wanneer men te doen heeft met een bevelhebber der vesting, die meer luistert naar de stem van de menscheijkheid, dan naar die van krijgsmanseer en plicht; of, wanneer de burgerij in opstand komt en tot de overgave dwingt, en de bevelhebber niet bij machte is haar in bedwang te houden.

Maar wanneer een bevelhebber, niettegenstaande de verwoesting der stad, toch de verdediging blijft voortzetten, en hij sterk genoeg is om de onwilligen onder de burgers in toom te houden; of, wanneer de burgerij zelve vaderlandslievend genoeg is om liever de verwoesting van hare huizen en bezittingen te verduren dan zich over te geven, dan helpt een bombardement niets hoegenaamd. Integendeel, dan doet het zelfs den aanvaller meer kwaad dan goed, want hij verliest tijd en verspilt zijne munitie; hij wekt de geestdrift zijner tegenpartij op, terwijl hij daarbij zijn eigen naam benadeelt: want een bombardement is ongetwijfeld altijd, niet alleen in schijn, maar ook in wezen, eene wreedheid.

Eene tweede onwaarheid is, dat bombardement een gewettigd afdoend middel kan zijn, omdat in den oorlog alle middelen geoorloofd zouden wezen.

Niet alle middelen mogen in den oorlog gebruikt worden. Ook in den oorlog gelden de wetten van eer en menschelijkheid, die men moet eerbiedigen. Men mag niet door alle middelen, onverschillig welke, tot de overwinning komen. Nu weet ik wel, dat het zeer moeilijk is om eene lijn te trekken tusschen het geoorloofde en het ongeoorloofde, en dat het geen moeite kost om door drogredenen iets kwaads als iets goeds voor te stellen; maar dit belet niet dat er toch handelingen zijn, waarvan men ook in oorlog geen gebruik mag maken, en die terecht de verontwaardiging opwekken van ieder rechtschapen mensch. Het dooden nu van weêrlooze menschen, van vrouwen en kinderen, met het doel om daardoor eene geregelde en gewapende macht te dwingen om de wapens neder te leggen, is eene deloyale en wederrechtelijke handeling.

Laat ik trachten, hetgeen ik zeide, door een enkel voorbeeld eenigszins toe te lichten, ten einde aan te toonen dat men niet alle middelen gebruiken mag. Het is ontleend aan den oorlog in het Spaansche schiereiland, uit den tijd van den eersten Napoleon.

In 1810 slaat Suchet met een Fransch leger het beleg voor Lerida, eene voornaamse vesting in het wêsten van Katalonië.

Na een beleg van veertien dagen, wordt Lerida, den 13 Mei 1810, bestormd en ingenomen; maar Suchet weet dat, wanneer hij de stad heeft, de citadel nog door hem moet vermeesterd worden, die afzonderlijk was, dus, dat er nog een tweede beleg

moet volgen. Dit wil hij vermijden. Hij wil op eene gemakkelijker wijze tot de overwinning komen. Het gelukt hem ook, maar hoe?

Toen het Fransche leger in de straten van Lerida is doorgedrongen, wordt, op Suchets bevel, de geheele bevolking van Lerida, mannen niet alleen, maar vrouwen en kinderen, 18 000 zielen, met kolfslagen, des noods met geweerschoten, uit hare huizen verdreven en gedwongen de wijk te nemen in de citadel. Toen die weerlooze massa daar opeengehoopt was, doet Suchet het vuur van al de Fransche batterijen op de citadel openen en dat wordt den geheelen dag en nacht door aangehouden, tot eindelijk in den ochtend van den 14^{en}, de Spaansche bevelhebber van de citadel, om een einde te maken aan die slachting, tot de overgave besluit.

Het middel door Suchet gebezigd, was wel afdoende; was het daarom wettig, geoorloofd? Niemand zal die vraag bevestigend beantwoorden. Iedereen zal van oordeel zijn, dat ook in den oorlog niet alle middelen gebezigd mogen worden om het doel te bereiken, en dat de overwinning, door Suchet behaald, eene ontcerende overwinning is geweest.

In het laatst der achttiende eeuw, tijdens de revolutie-oorlogen, had eene expeditie plaats van Fransche uitgewekenen met eene Engelsche vloot, om op de westkust van Frankrijk te landen en eene tegenomwenteling te bewerken. Die emigranten ontschepen bij Quiberon, doch blijven op het strand omdat zij veel tegenstand vinden, en de Engelsche vloot gaat weder weg en laat hen aan hun lot over. De ongelukkigen worden door eene veel sterkere republikeinsche macht aangevallen en sneuvelen of worden gefusilleerd. Toen het Engelsche ministerie hevig in het Parlement werd aangevallen, omdat het die menschen had opgeofferd, wist het niet veel tot zijne verdediging te zeggen; het kwam voornamelijk hierop neder, dat, gelijk een der ministers zeide, het Engelsche bloed gespaard was. „Ja,” zeide Sheridan, „het Engelsche bloed is gespaard, maar de Engelsche eer is door alle poriën weggevloten.” Dit kon men ook ten aanzien van het feit van Suchet zeggen; het Fransche bloed was gespaard, maar de Fransche eer was opgeofferd.

In den regel mag dus geen vesting gebombardeerd worden, om daardoor hare overgave te verkrijgen. *In den regel*, zeg ik,

om een paar uitzonderingen te noemen, waarin een bombardement een wettig aanvalsmiddel is.

Onderstel eene versterkte plaats, waar niets dan militaire gebouwen zijn, een groot fort, eene citadel, eene vesting dus, die geene burgerij omgeeft. In dat geval is een bombardement een zeer geoorloofd middel. Dan worden door dat bombardement alleen de militaire gebouwen verwoest, gebouwen die de verdedigers ten goede komen en die dus geene aanspraak hebben om ontzien te worden. Toen bijv. in December 1832 het Fransche leger de citadel van Antwerpen bombardeerde, bad het daartoe het volste recht, want in de citadel waren niets dan militaire gebouwen, die men dus mocht verwoesten.

Er kan nog een tweede geval bestaan. Onderstel dat eene stad in opstand komt; men barricadeert er de straten en pleinen. Alsdan mag het bombardement óók aangewend worden, want in dat geval zijn die straten, pleinen, huizen, ook vestingwerken geworden, waarop men schieten mag.

In 1830 bijv., toen de stad Antwerpen door de Hollandsche troepen gebombardeerd werd, was dat een wettig aanvalsmiddel. Het is bekend, dat generaal Chassé bijna tot het laatste toe er tegen was en tot den hertog van Saksen-Weimar, die het meest het bombardement doordreef, zeide: „Hertog, het repugneert mij.” Nu pleiten die woorden voor de menscheijkheid van Chassé, maar Saksen-Weimar had gelijk.

Er zijn dus enkele gevallen, waarin het bombardement mag aangewend worden tegen eene vijandelijke vesting, maar in de meeste gevallen is dit ongeoorloofd. In het algemeen moet het artillerievuur van den aanvaller gericht worden op de vestingwerken, niet op de huizen der bewoners. Voorzeker kan men dit niet zoo nauwkeurig afmeten, en kan men niet verhinderen dat een kogel of een bom, bestemd voor een bastion, terecht komt in eene straat of op een huis; maar dit moet uitzondering zijn. Men mag niet opzettelijk de huizen der bewoners eener stad verwoesten, want met die huizen heeft de aanvaller niet te doen, alleen met de vestingwerken.

Dit is zóó waar, dat in de 17^e en 18^e eeuw, in tijden dus toen men niet zoo bijzonder menscheijk was, toen de oorlogen vrij wat ruwer en wreeder dan in onze dagen gevoerd werden,

dezelfde beginselen, die ik voorsta, ook werden verkondigd.

Vauban, de groote Fransche vestingbouwkundige, bovendien een eerlijk man en een patriot, zooveel men dit onder het eenhoofdig bestuur in Frankrijk zijn kon, sprak tegen het bombardement. Met betrekking tot de mortier-batterijen zeide hij: „Men moet het vuur der mortieren richten op de vestingwerken, niet op de gebouwen van de vesting, want de vernieling der gebouwen verhaast de overgave niet. Die vernieling is ook een nadeel voor den aanvaller, want wordt hij meester van de vesting, dan vindt hij niets dan puinhoopen.”

Nog een ander Fransch vestingbouwkundige, ook een beroemd man, Bousmard, verheft zich ook zeer sterk tegen het bombarderen der gebouwen. Hij noemt dit: „C'est faire la guerre en Tartare.”

Ik verwacht hier eene tegenwerping. Men zal zeggen: „Een bombardement van eene vesting mag niet plaats hebben; het is eene Tartaarsche wijze van oorlogvoeren! Maar wat baat het of wij dit toestemmen, ja zelfs de geheele wereld er van overtuigd is, wanneer de vijand dit middel toch aanwendt, zooals in 1870 gebeurd is? Wat kan men er dan tegen doen?” — Hetzelfde wat onze voorouders in 1672 deden, toen de vijand ook ongeoorloofde middelen gebruikte, die met recht en menscheijkheid in strijd waren; toen, om den weerstand van Willem III te doen ophouden, de Fransche maarschalk de Luxembourg weerlooze dorpen liet in den brand steken en de wreede bultenaar de onbeschaamdheid had aan den minister Louvois te schrijven: „Jamais accès de fièvre n'ont été si réglés que ne l'est notre coutume de brûler, de deux jours l'un, ceux qui sont assez sots pour nous y obliger.”

Wij moeten dan het voorbeeld van onze voorouders volgen en in weerwil van alles toch volhouden. Men mag in den oorlog geen middelen bezigen die met menscheijkheid, beschaving en recht in strijd zijn; maar zoo dat toch geschiedt door onze vijanden, moet men het weten te verdragen, omdat het de vrijheid van het vaderland geldt.

Er zijn er, die de verdediging van ons land zóó zouden willen inrichten, dat onze steden geen gevaar konden loopen in brand geschoten te worden; of dat de vestingen altijd eene veilige wijkplaats bleven. Dat zijn zeker zeer menscheijke eischen, maar

daaraan is niet te voldoen. Een oorlog, zonder dat er steden verwoest worden of een tal van menschen sneuvelen, behoort tot de ongerijmde zaken. De oorlog is uit den aard der zaak eene harde en wreede handeling; het is onmogelijk zich daarin tot zachte middelen te bepalen. Daarom ook moet er altijd al het mogelijke gedaan worden om een oorlog te vermijden, zoolang dit met eer en plicht bestaanbaar is.

Maar eenmaal in de noodzakelijkheid gebracht, den oorlog te voeren, moet men ook niet letten op het vreeselijke lijden dat daarmede voor eene bevolking gepaard kan gaan; het lijden in eene rechtvaardige zaak verhoogt en veredelt een volk.

Het recht tot bombardement is in den laatsten tijd dikwijls ter sprake gekomen, en ik heb daarom getracht van mijne zijde aan te toonen, waarom ik het een onwettig middel acht. Wanneer ik dwaal, zal het mij aangenaam zijn daarvan overtuigd te worden.

De heer Knoop zegt daarna, als tijdelijk Voorzitter:

Verlangt iemand der leden over het door mij behandelde onderwerp iets in het midden te brengen? Wenscht een der heeren het woord?

Daar niemand het woord vraagt, hervat de heer Knoop, na eenige oogenblikken:

Indien de vergadering het dan goedvindt, zal ik nog een ander onderwerp behandelen. (*Toejuiching van de vergadering.*)

Een enkel woord zal ik spreken over de Fransche volkswapening in het tweede gedeelte van den Fransch-Duitschen oorlog van 1870.

Die volkswapening was noodzakelijk. Het leger van MacMahon, 130 à 140 000 man, was te Sedan vernietigd. Een ander leger, misschien van dezelfde sterkte, onder Bazaine, was in Metz opgesloten, en ging, zooals men weet, in het laatst van October mede te niet. In Parijs waren een of twee legerkorpsen ook ingesloten. Wanneer men nu dit alles te zamentelt, en neemt daarbij het verlies op het slagveld, de bezettingen in een aantal vestingen achtergelaten, de troepen die nog in Algiers waren, dan is het gemakkelijk te begrijpen, dat het Fransche leger zoo goed als opgehouden had te bestaan, en hier en daar enkele dépôts slechts waren overgebleven.

Bij gevolg, wilde men den vijand weerstand bieden, Metz of Parijs trachten te ontzetten, dan moest er een nieuw leger op de been komen. De volkswapening was dus toen in Frankrijk eene noodzakelijkheid. Daaraan werd echter in den eersten tijd zeer weinig gedaan. Een deel van de Fransche regeering, na 4 September opgetreden, was in Parijs gebleven; een ander deel was te Tours, in het westen van Frankrijk, zooals men weet. Glais-Bizoin en Crémieux waren de voornaamste personages van dit gedeelte der regeering, beiden beste, goede, achtenswaardige menschen, die als leden der oppositie zeer geschikt waren om de fouten van de regeering aan te wijzen, maar wier handen, toen ze zelf regeering waren geworden, vooral in een zoo moeilijken tijd, verkeerd stonden.

Ik geloof niet, dat het onbillijk is op die wijze over de heeren Crémieux en Glais-Bizoin te spreken.

Gelukkig kwam er toen spoedig een krachtiger element bij. Gambetta, het jongste lid der regeering, ging in een luchtballon uit Parijs op; hij kwam, ik meen den 9 October, to Tours aan en nam het bewind in handen, en met zijn optreden kreeg de regeering eene geheel andere richting.

Gambetta's naam lokt somtijds oordeelvellingen uit, die overdreven streng zijn. Men stelt zich hem dikwijls voor als een soort van dolleman, een doldriftig revolutionair, iemand bij wien geen overleg hoegenaamd was. Er zijn er, die hem in éénen adem noemen met de schandelijke Commune, maar dat is eene geheel verkeerde beoordeeling.

Gambetta heeft in zijn bestuur groote fouten begaan en in verschillende opzichten eene groote onbekwaamheid aan den dag gelegd; maar met dat al bezat hij hoedanigheden, die men op hoogen prijs moet stellen: voortvarendheid, geestkracht, zelfvertrouwen. Men weet uit de oude geschiedenis, dat de senatoren van Rome, toen de slag van Cannae was verloren, den veldheer Terentius Varro te gemoet gingen, om hem te danken, dat hij aan het behoud der republiek niet had gewanhoopt. Dit was ook het geval met Gambetta; hij wanhoopte niet, en dat is in een tijd van nood eene onmisbare eigenschap voor iemand, die aan het hoofd der zaken staat, want, al munt men door talent, verstand en bekwaamheid uit, als men in tijd van gevaar het

hoofd laat hangen, deugt men niet. Men moet weten te handelen. Die eigenschap bezat Gambetta. Zijn gebrek was niet dat hij te jong was (hij was even dertig jaar, en dan is men niet te jong om te handelen), maar dat hij zich te weinig had voorbereid op de taak, die op hem rustte. Hij was gewoon geweest zijn tijd door te brengen in koffiehuisen, clubs, volksvergaderingen, en daar het hoogste woord te voeren. Dit heeft wel zijne goede zijde, want het gewent om snel en levendig te spreken en te handelen, en het houdt altijd in aanraking met de volksmassa, waarbij gewoonlijk meer te leeren is, dan wanneer men alleen met zich zelve blijft; maar als men te lang dat leven leidt en te weinig tijd aan studie en nadenken besteedt, krijgt men de gewoonte om alles te licht te tellen en met eenige kwinkslagen en welsprekende woorden over zaken te beslissen, die diep overleg en grondige berekening vereischen. Dit was het gebrek, dat Gambetta aankleefde. Hij was een republikein van top tot teen, en dus was hij met het Napoleontische leger niet ingenomen. In het algemeen bestond er tusschen het leger en de republikeinsche of vrijheidsgezinde partij in Frankrijk geene groote overeenstemming.

Het leger was, en is misschien nog, keizersgezind, Napoleontisch; de schuld voornamelijk der liberale partij, die door hare minachtende, kwetsende taal, en door de verwaarloozing van de belangen der defensie, het leger tegen zich ingenomen had; een misslag die ook elders valt op te merken. Daarom rekende Gambetta ook niet veel op hetgeen van het leger was overgebleven.

Bovendien was hij van oordeel dat de buitengewone toestand, waarin Frankrijk verkeerde, buitengewone maatregelen vorderde, en dat de geregelde wijze van oorlogvoeren niet meer deugde. Hij ging van het denkbeeld uit dat alles vernieuwd moest worden, dat men moest breken met de oude instellingen en gewoonten. Hij herinnerde zich de gebeurtenissen van 1792, toen in Frankrijk plotseling volkslegers ontstonden, die de vreemde vijanden van het Fransche grondgebied verdreven. Dit kon nu ook gebeuren, meende hij, want in 1792 was er in Frankrijk verdeeldheid en in 1870 was er samenwerking, overeenstemming. In 1792 had men personen, die er geene de minste opleiding toe genoten hadden, eensklaps tot zeer geschikte aanvoerders gemaakt. De advocaat Morcau onder anderen, had zich zeer spoedig aan het hoofd

van eene legerafdeeling een uitstekend aanvoerder betoond. Waarom zou dit nu ook niet zoo kunnen gebeuren? Gambetta, zich de gebeurtenissen van 1792 herinnerende, vergat evenwel dat de stand van zaken geheel veranderd was. De macht, die Frankrijk in 1792 aanviel, was niet in het allerminste te vergelijken met de Duitsche legers, die in 1870 Frankrijk introkken. De legers, die Frankrijk in 1792 aanvielen, waren hoogstens 2 à 300 000 man sterk, terwijl de Duitsche macht, die in 1870 in Frankrijk was, misschien 8 à 900 000 man telde. Bovendien bestond er een groot verschil in gehalte tusschen de aanvallende troepenmacht van 1792 en die van 1870. De Duitsche troepen, dit moet erkend worden, waren uitmuntend, en in 1870 stond aan de Duitsche zijde Von Moltke, een oorlogsgenie van den eersten rang. Van dit alles kon in 1792 en volgende jaren geen sprake zijn. De bondgenooten verloren eenige maanden tijds met het belegeren van eenige vestingen in het noorden van Frankrijk, en dit tijdverlies gaf aan de Fransche regeering gelegenheid nieuwe legers op de been te brengen.

Von Moltke trok na de eerste overwinningen met een deel van zijne strijdmacht naar Parijs op en zond een ander deel naar die streken, waar voordeel te behalen was. De toestand in 1870 verschildte ook in een ander opzicht met die van 1792. In laatstgenoemd jaar had men in Frankrijk een schrikbewind.

In 1792 en volgende jaren, werd aan den bevelhebber van een Fransch leger *de last* gegeven om den vijand te slaan en te overwinnen. Dat was geen ijdel woord, want wanneer hij het niet deed, wanneer hij niet spoedig de zege behaalde, of het ongeluk had geslagen te worden, dan werd hij door eene revolutionaire rechtbank tot de guillotine veroordeeld.

Het is bekend dat bij een van de veldslagen in het noorden van Frankrijk, de legerbevelhebber door een kogel doodelijk getroffen werd, en hij, toen men hem beklaagde, antwoordde: „Beklaag mij niet; het is beter op het slagveld te sneuvelen dan het leven door de guillotine te verliezen.”

Dat middel kon Gambetta gelukkig niet aanwenden; maar daardoor kon hij ook niet op dezelfde gehoorzaamheid rekenen als de Fransche bevelhebbers aan de conventie in 1792 betoonden.

Wanneer Gambetta over dat alles eens meer had nagedacht,

zou hij begrepen hebben dat zijne vergelijking met 1792 geheel mank ging.

Bij zijne eerste bevelen tot eene algemeene volkswapening, werden alle mannen van 21 tot 40 jaren in massa opgeroepen; later werden deze in bannen verdeeld naar den verschillenden leeftijd, en daarvan zijn de eerste en de tweede ban opgeroepen. Rustow treedt daaromtrent in zijn bekend werk over den oorlog van 1870, in eene uitvoerige berekening en komt tot het resultaat, dat de eerste ban bedroeg 5 à 600 000 man, de tweede ban ongeveer een gelijk aantal, dus te zamen meer dan een millioen soldaten. Oppervlakkig zou men zeggen, dat men met een millioen soldaten wel de wereld kan bedwingen; dat meende Gambetta ook, maar hij vergiste zich. Men had eerst de vraag moeten stellen: zijn de jonge menschen, die opgeroepen worden, geschikt voor soldaat? Waren zij dat niet, dan had men er ook niets aan, want bij den eersten den besten marsch blijven er reeds een aantal manschappen door ziekte en vermoeienis achterwege. Men had dus moeten beginnen met alleen de werkelijk geschikten op te roepen. Dat men dit niet gedaan heeft, blijkt onder andere uit eene beschrijving, die George Sand in de *Revue des deux mondes* gegeven heeft, van de wijze, waarop die lichting heeft plaats gehad. George Sand is wel is waar eene vrouw, en wat dichterlijk gestemd, maar niemand zal ontkennen, dat zij een helder oordeel en een krachtig mannelijk verstand heeft.

„Er is geen keurings-commissie; alles zonder onderscheid wordt aangenomen. Het lichten van troepen gaat op de domste, onwaardigste wijze. Men laat de menschen zich niet ontkleeden; ziet hun gezicht niet eens. Men neemt maar alles: kreupelen, lammen, halfblinden, idioten, „et l'on veut que nous ayons confiance en une armée pareille!” Eer dat er iets gebeurt, ligt een derde langs de wegen of in het hospitaal!” — Ziedaar dus een nadeel, dat zich al dadelijk bij die volkswapening vertoonde. Een millioen menschen, maar daarom nog geen soldaten!

Nu kwam het aan op de kleeding, de wapening, de organisatie. Wapenen waren er niet genoeg voor die menigte soldaten, laat ik maar zeggen 5 à 600 000 voor den eersten ban. Men schafte zich met de grootste haast wapenen aan; geweren en kanonnen liet men rechts en links aanmaken. Dit geschiedde op

ruwe en kwistige wijze. Ongehoorde schurkerijen hadden daarbij plaats. Toch, de infanterie *kreeg* geweren en munitie; het waren wel geweren van verschillend kaliber en model, maar men verschaftte zich in allen gevalle wapenen. Ook voor de artillerie ging het nog al tamelijk. Gambetta, die als dictator bevelen gaf, zonder zich af te vragen of hij daartoe wel de macht had, wilde dat elk departement, op elke honderdduizend zielen, ééne veldbatterij, zes stukken, zoude leveren.

In de provincie Zuidholland, wier bevolking ruim 700 000 zielen bedraagt, zou men dus zeven batterijen hebben moeten geven. Ik geloof niet dat dit bevel overal uitvoering heeft gekregen, maar volgens die berekening zou men 300 batterijen, omstreeks 1800 vuurmonden, hebben verworven. Nu moest men zich nog allerlei voorwerpen aanschaffen: paarden, paardentuig, voorwagens, munitie enz. enz. Dit ging alles in de haast, gebrekkig. Men moet zich niet verbeelden dat die batterijen er uitzagen zooals de onze, maar toch waren ze bruikbaar, en de artillerie was vrij goed over het algemeen, vooral omdat de groote hoeveelheid eenigszins vergoedde wat zij gebrekkigs had. De genietroepen waren ook redelijk gewapend, maar niet groot in getal. Infanterie en artillerie kan men in korten tijd, zoo goed en kwaad mogelijk, improviseren, maar dit is moeilijker met cavalerie. Voor cavalerie, het ligt in den aard der zaak, moet men paarden hebben. Het paard is het wapen van den cavalerist, zoo goed als het geweer het wapen is van den infanterist. Cavalerie zonder paarden is ongewapende cavalerie; met slechte paarden, heeft men eene slechte cavalerie. Men verzamelde paarden waar men kon, en gaf die aan de manschappen die rijden konden. Nu is de Franschman in het algemeen geen bijzonder goed ruiter. De formatie van de cavalerie liet alzoo zeer veel te wenschen over. Wanneer Rustow dus opgeeft dat er 12 000 man cavalerie was, dan stelde hij dat cijfer zeker niet te laag. Op een leger van 5 à 600 000 man is 12 000 man cavalerie veel te weinig.

Nu zal men misschien zeggen: Dit kwam er ook minder op aan; cavalerie is bij de tegenwoordige oorlogen een minder beslissend wapen, ja men heeft haar niet noodig. Dat is een dwaalbegrip. Het is zeker, dat de cavalerie bij groote gevechten en veldslagen niet meer een zoo beslissend wapen is als vroeger;

doch er komen nog vele omstandigheden voor, waarin een be-
kwaam aanvoerder der cavalerie met een enkel regiment eene zeer
groote uitwerking kan verkrijgen, mits hij haar op den rechten
tijd en de rechte wijze aanwendt. Doet hij dat niet, brengt hij
haar in werking tegen vijandelijke infanterie of artillerie, die nog
ongeschokt is, dan offert hij haar op, zoo als Mac-Mahon met
zijne kurassiers bij Wörth heeft gedaan. Het kan dus bij een groot
gevecht gebeuren, dat de cavalerie in het geheel niet in werking
komt en alleen dient om den vluchtenden vijand te vervolgen, of,
als men geslagen is, den terugtocht te dekken. De werking der
cavalerie is alzoo bij de groote gevechten verminderd, maar zij is
nog groot om voorposten vooruit te schuiven, berichten omtrent
den vijand in te winnen, den vijand te verontrusten, levensmid-
delen op te halen, gevangenen te maken en aldus bijzonderheden
te vernemen, enz. Dat is eene gewichtige taak, die de Duitsche
cavalerie in den laatsten veldtocht op eene uitmuntende wijze heeft
vervuld. In den beginne, toen de Duitschers voor Parijs lagen,
zonden ze twee of drie cavalerie-corpsen in de nabijgelegen land-
streken, om daar niet alleen alle volkswapening te beletten,
maar ook voor het leger, dat onder Parijs lag, de noodige le-
vensmiddelen op te halen.

Wanneer men dan zegt, dat de cavalerie tegenwoordig van
minder gewicht is, kan dat niet geheel tegengesproken worden;
maar, als men beweert dat zij bij een leger geheel kan worden
gemist, is dit eene groote dwaling.

Met de wapening, heb ik gezegd, was het nog al redelijk.
Men moet zijne eischen niet te hoog stellen, maar het ging. Men
had troepen die gewapend waren en in het gevecht konden ge-
bracht worden, maar met de kleeding — alle opgaven komen
daaromtrent overeen — is het ellendig, zeer ellendig gesteld
geweest.

De veldtocht had plaats in den winter. Men moest marcheeren
en bivouakkeeren bij strenge koude, in de sneeuw en den modder.
Dat gaat goed als men de troepen kleedt zoo als de Duitschers
de voorzorg genomen hadden te doen, zoodat ik ergens gelezen
heb dat, als een Duitscher zich ontkleedde, zijne kleederen eene
kamer vulden; maar niet zoo als het geval was bij de Fransche
volkswapening: eene lichte bovenkleeding; kapot of jas, dikwijls

niet; een deken, ook dikwijls niet; een linnen broek, en schoenen van bordpapier, waar de zolen uitvielen.

Ziedaar hoe zij uitgerust waren; dat moet allerjammerlijkst geweest zijn! Dat is opofferen van de troepen! Men moet bij het voeren van oorlog niet op kleinigheden zien; het doet weinig ter zake of de eene soldaat een schako draagt en naast hem een andere staat met eene politiemuts; of de eene een zwarte en de andere een blauwe jas aanheeft, als de jassen maar goed zijn; maar de troepen te voorzien zoo als met de Fransche het geval is geweest, dat schreeuwt ten hemel. Dat is onverantwoordelijke opoffering van menschen!

Was de kleeding slecht, nog slechter was de aanvoering. Zes honderd duizend man kwamen op de been en werden in compagnien, bataljons, brigades, divisies enz. geformeerd. Maar van waar verkreeg men de kaders, de officieren en onderofficieren? Dit is moeilijk te zeggen. Van het leger waren nog enkele dépôts over; die konden derhalve nog enkele officieren en onderofficieren leveren. Het getal was echter niet groot. Voor het overige ging men aldus te werk. In sommige deelen van het land verkozen de mobile gardes zelve de officieren en onderofficieren; in andere deelen werden de officieren door den prefect aangesteld, die daarvoor alles nam wat hij krijgen kon, groen en rijp.

Het spreekt van zelf dat de aanvoering dus uitermate slecht moest zijn, en die slechte aanvoering is voor een deel oorzaak van de nederlagen, die het Fransche volk ondervonden heeft.

Men had nu die legers, maar, omdat Parijs bedreigd werd en honger leed, had men geen tijd ter oefening. Ware dit mogelijk geweest, een betere uitslag ware misschien verkregen. Men moest met die ongeoeffende manschappen dadelijk tegen den vijand oprukken. Maar die ongelukkige wezens, slecht gekleed en slecht gevoed, konden die marschen niet doen; velen vielen neder. Voorzeker zijn er onder mijne hoorders, die moeilijke marschen hebben medegemaakt, en zij weten dus hoeveel moeite het soms kost zelfs geregelde troepen vooruit te krijgen. Hier, waar de zorg van officieren en onderofficieren gelijk stond met nul, kon men de grootste bandeloosheid en verwarring verwachten. Zooals George Sand voorspelde, een goed deel kwam in de hospitalen terecht. De hospitalen werden opgevuld en de troepen verloren in sterkte.

Men kwam met de overgebleven macht tegenover den vijand. Het is eene erkende waarheid, dat in de meeste gevechten in den aanvang door de Franschen goed gevochten werd. Er zit moed, militaire geest in de Franschen. Maar wanneer het gevecht eenigen tijd geduurd had, wanneer oogenblikken van crisis kwamen, wanneer eene of andere beweging uitgevoerd moest worden, waarin die ongeoeffende troepen te kort schoten, dan ontstond er wanorde. Soms vindt men vermeld, dat een brigade-kommandant van het leger door zijn voorbeeld en door zijne toespraak een bataljon goed kon doen stand houden; maar hij kon natuurlijk niet overal zijn, en zoo hij al hier de troepen kon doen stand houden, rechts en links zag hij bataljons wijken. De meeste gevechten zijn dan ook nederlagen geweest. Met een leger zonder orde kan men niet veel goeds verrichten. Men moet er staat op kunnen maken, dat een bevel oogenblikkelijk en volledig wordt uitgevoerd.

Dit nu was bij die Fransche volkswapening ook al moeielijk.

In een van de werken over den oorlog van 1870 wordt vermeld dat, wanneer Trochu uit Parijs een grooten uitval wilde doen, hij dan een dag te voren zijne troepen moest vereenigen bij het punt van uitval, waardoor steeds de vijand bij tijds op de hoogte van het voornemen was, en in staat gesteld werd den aanval af te slaan.

Indien Trochu sneller had kunnen handelen, zou hij in betere positie verkeerd hebben. Wanneer men die Fransche volkswapening bestudeert, komt men tot de overtuiging, zoo men die niet reeds had, dat orde en krijgstuicht in militaire zaken dan toch wel voor iets goed zijn, en de handhaving daarvan geene verwerpelijke zaak is. Bij eene volkswapening tegen zulke uitmuntende en goed geregelde troepen als de Duitsche, had men altijd dubbel omzichtig te werk moeten gaan. Ik zal kortelijk herinneren wat er gebeurd is. Men was begonnen met aan de Loire nabij Orléans eenige geregelde troepen samen te trekken onder kommando van generaal La Motte-Rouge. Toen rukte een gedeelte van het Duitsche leger onder den Beierscheu generaal Von der Thann naar de Loire en viel La Motte-Rouge aan. Deze rekende zich niet sterk genoeg; hij trok terug en ontruimde Orléans. Gambetta veroordeelde dat ten sterkste, ontnam den generaal het bevelheb-

berschap en gaf dit aan den generaal d'Aurelles de Paladine.

Deze was in den beginne gelukkiger; hij kreeg versterking en dwong op zijne beurt den generaal Von der Thann Orleans weder te ontruimen, terwijl in de nabijheid van Coulmiers een gevecht plaats had, dat als eene soort van overwinning, hoe onbeduidend ook, voor de Franschen kan beschouwd worden. Daarover werd zeer gejubeld; d'Aurelles de Paladine was de groote man! George Sand beklagde hem evenwel. „Arme man,” zeide zij, „heden wordt gij opgehemeld, maar om zeker morgen verguisd te worden.” Dit gebeurde ook. Kort en tijd daarna leverde hij een gevecht, dat niet in zijn voordeel uitliep; en hij besloot, in weerwil van de bevelen van Gambetta, terug te trekken, daar hij inzag dat anders zijn geheele leger zou verloren gaan. Hij handelde dus, zooals een kommandant van een leger behoort te doen. Voor de handelingen van een leger is alleen de opperbevelhebber verantwoordelijk; wanneer deze voorschriften ontvangt, die hij verderfelijk acht, moet hij die ter zijde leggen, en liever zijn kommando nederleggen. Het Duitsche leger, onder Von der Thann, kwam terug; het Fransche Loire-leger was in twee deelen gesplitst, het eene onder Bourbaki bij Bourges, en het andere, in de nabijheid van Tours en Le Mans, stond onder den generaal Chanzy.

In den generaal Chanzy schijnt Gambetta eene zeer gelukkige keus gedaan te hebben. Chanzy was een van de jongste Fransche generaals naar leeftijd, hij telde 40 à 45 jaren, maar hij heeft in dezen veldtocht veel bekwaamheid en geestkracht aan den dag gelegd. Hij is bijna altijd geslagen. Dat kon, met de macht die hij aanvoerde, wel niet anders; maar een bewijs van den goeden geest, dien hij in de troepen wist te brengen, vindt men in een gevecht, dat hij tegen de Duitsche krijgsmacht onder den groothertog van Mecklenburg leverde. Deze tastte het korps van Chanzy, in het begin van December, drie dagen achtereenvolgens aan. Den vierden dag wilde de Duitsche bevelhebber aan zijne troepen rust geven, maar toen werd hij, op zijne beurt, door Chanzy aangevallen. Een bevelhebber, die in zulke troepen als de Fransche waren, zulk een geest weet te brengen, is een man die bekwaamheid moet bezitten. Dat hij later, in het begin van het volgende jaar, bij Le Mans, geheel verslagen werd en daarbij 15 à 20,000 man aan gevangenen verloor, is ook niet te verwonderen. Eenmaal

geslagen, moest hij met soldaten, die geen lichaamskracht meer bezaten, ongelukkig wezen en wel veel verliezen. Zulke soldaten houdt men als men overwint, maar als men geslagen wordt, verliest men ze altijd.

Nog een ander bekwaam bevelhebber had Gambetta uitgekozen in den generaal Faïdherbe, die in het noorden geweest is. Die hoofdofficier had eenige jaren, van 1854—1861, het ambt van gouverneur van Senegal bekleed; hij was een officier van de genie, een wetenschappelijk mensch, die zich daar op eene uitstekende wijze had doen kennen, en die het bewijs gegeven heeft dat men een wetenschappelijk man kan zijn en toch een goed legeraanvoerder blijven. Faïdherbe organiseerde in het noorden, bij Rijsel, een leger, dat ook uit gebrekkige elementen was samengesteld, maar dat dan toch, zoo goed en zoo kwaad als het ging, tot stand kwam. Hij wilde met dat leger oprukken om Parijs te helpen, en kwam daarmee driemaal in gevecht met de Duitsche troepen.

Bij twee van die veldslagen was Faïdherbe gelukkig, zoodat hij bijna kon beweren de overwinning behaald te hebben, ten minste niet geslagen te zijn. Maar de derde maal ging de helft van zijn leger, dat pas was opgericht, aan den loop; het overige gedeelte vocht goed, maar moest ook terugtrekken. Terwijl Faïdherbe vervolgens zijn leger, dat den 25 Januari grootendeels uit een was, op nieuw organiseerde, viel de wapenstilstand in.

De overblijfsels van de Fransche volkswapening waren bij Bourges bijeengetrokken, het leger van Bourbaki, dat ongeveer 80 000 man sterk was. Gambetta, die hierin op eene buitensporig onverstandige wijze is te werk gegaan, heeft dat leger van de Loire in eens doen oprukken naar den Rijn, om daar de vesting Belfort of B  fort, die door de Duitschers belegerd werd, te ontzetten. Als zij dan ontzet was, moest dat leger den Rijn overtrekken en den oorlog in Duitschland overbrengen. Als men een *goed* leger van 80 000 man had gehad, was zoo iets mogelijk geweest, maar nu was het ongerijmd. Bourbaki was een der dapperste Fransche generaals, maar hij was niet geschikt om met eene volkswapening om te gaan. Dat gebeurt meer. Wanneer men altijd met geregelde troepen heeft te doen gehad, waarbij alles in de uiterste orde is, en men komt dan in aanraking met eene

ongeregelde massa, dan staan de handen wel eens verkeerd. Men denkt dan: daar is niets mede te doen, daar komt niets van terecht! Men wordt wanhopig en radeloos, en doet eindelijk zoo als Bourbaki en schiet zich voor den kop. Hij is er wel niet aan gestorven, maar hij heeft het toch beproefd.

Het leger trok naar den Rijn op; het Duitsche leger van Von Werder, bij Belfort, stond in eene sterke stelling. Het was minder talrijk dan dat van Bourbaki, maar veel beter. Bourbaki valt aan en doet wanhopige pogingen om Von Werder terug te dringen, maar het gelukt niet. Intusschen is uit het noorden een tweede Duitsche leger, onder Von Manteuffel, opgetrokken, hetwelk Bourbaki van Dijon afsnijdt, zoodat deze genoodzaakt is de wijk te nemen op Zwitsersch grondgebied, waar zijne krijgsmacht de wapens moet nederleggen. Het was hetzelfde als bij Sédan, behalve dat men aan eene onzijdige mogendheid zijne wapenen overgaf.

Ziedaar, zeer in het kort, wat de Fransche volkswapening heeft uitgewerkt: weinig of niets. Men kan haar als mislukt beschouwen.

Moet men hier nu uit afleiden, dat eene volkswapening geen waarde heeft? Neen, dat zou een geheel verkeerd besluit zijn. Eene volkswapening bezit zeer groote waarde, doch onder twee voorwaarden: vooreerst, dat zij reeds lang van te voren ingericht, voorbereid en georganiseerd zij — onverschillig of men haar schutterij of landstorm of landweer of anders noeme, want de naam doet niets ter zake, — zoodat bij het uitbreken van een oorlog ieder weet wat hij te doen heeft en waar hij zijn moet; en in de tweede plaats, dat er reeds een goed geregeld leger besta, waar de volkswapening zich bij kan aansluiten. Dat leger behoeft niet talrijk te zijn. Het is wel eens eene dwaling, dat men meent dat het talrijk wezen moet. Neen, het zijn de goede legers, niet de talrijke, die het doen. Het leger moet goed zijn, zoodat het dadelijk eene vaste kern uitmaakt, waarbij de volkswapening zich kan aansluiten.

Dat voordeel had Frankrijk in 1792. Toen bestond er een Fransch leger, dat een goed leger was. Enkele officieren van adel waren geëmigreerd, maar het leger zelf was in stand gebleven, zoodat de volkswapening zich daarbij kon aansluiten.

Ziedaar, mijne heeren (en ik hoop niet te veel van uw geduld

gevergd te hebben), wat ik zeggen wilde over de volkswapeningen in den laatsten tijd.

Daar niemand het woord verlangt te voeren, bedankt de tijdelijke Voorzitter de aanwezigen voor de aandacht die zij aan zijne beide voordrachten hebben geschonken, en sluit de vergadering, nadat nieuwe leden waren aangenomen.

Namens het Bestuur,

De Secretaris,

bij afwezigheid

De Penningmeester,

P. v. D. BURG.